

ÉS PANDORA LA CULPABLE DEL MASCLISME?

Eva Mayor Mayor
La cultura grega en els textos II
Humanitats
UA 2010

Les tradicions grega, hebrea i cristiana coincidixen en culpar a la dona dels mals del món, i en considerar-la com un ésser que necessita ser controlat per un altre “superior”. En aquestes línies intentarem realitzar una xicoteta anàlisi d’aquests tres mites i com han arrelat en les societats.

El mite de Pandora està relacionat amb l’acció de Prometeu i el robatori del foc dels déus olímpics per als homes. Zeus enfadat, va convocar a Hefest, Afrodita i altres divinitats menors. Aleshores Zeus ordenà a Hefest que barretjara fang i aigua, i que moldejara la figura de una bonica jove. Hermes li donà ànima i força, Atenea i Afrodita la vestiren i Hefest li posà una diadema de la qual queia el vel nupcial. Havien creat una dona a imatge de les deesses immortals. Però la seva captivadora bellesa era una aparença enganyosa. Pandora serà “el gran regal” que Zeus envià als homes, no com una bendició sinó com un càstig a la traïció de Prometeu.

Des del cel, el pare dels déus envià a la seva bonica criatura al germà de Prometeu, Epimeteu. Aquest, ignorant l’advertència del seu germà de no acceptar regals dels déus, però no sols acceptà a la jove, sinó que va contraure matrimoni amb ella. La tragèdia esclatà quan Pandora obrí la tapadora de la jarra que contenia els mals del món, alliberant-los i escampant-los entre els humans. Zeus ordenà Pandora que tancara la jarra, però ja era massa tard, sols quedava l’esperança.

La figura clàssica de Pandora es va associar a Eva per a demostrar que la primera dona, i per tant totes les dones d'ençà, fou la portadora de tot el mal i la desgràcia. Afirmació important i que acompanyarà a la dona al llarg de la història de la humanitat.

La figura clàssica de Pandora serví als pares de l'Església cristiana per a corroborar la doctrina del pecat original. Per açò van associar Pandora amb Eva i la idea que la primera muller fou la portadora de la calamitat per al varò. L'episodi de la jarra prohibida de Pandora es va identificar amb l'episodi de la fruita prohibida menjada per Eva. En ambdós casos es feia resaltar el poder de la dona per a enlluernar als homes.

Per tant, el cristianisme no ha sigut molt més benèvol en el tractament de la dona. La Bíblia està plena de dones que s'ajusten perfectament a aquest prototip negatiu de la dona – i que l'han acompanyada fins els nostres dies -. La primera d'aquestes dones és Eva, que seduïda per la serp, va pecar al agafar la poma de l'arbre prohibit del coneixement i arrossegà amb ella a Adà. Aquest pecat tendria com a càstig l'expulsió del Paradís per un enfurit Iahvé, que ordenà a la serp reptar i menjar-se la pols la resta de la seva vida, assegurà a la dona parts dolorosos i ordenà a l'home a guanyar-se el paà amb el seu suor.

Eva, la primera dona, nasqué d'Adà, segons un dels relats del Gènesi que fou el més divulgat per la tradició cristiana. Justificant-se novament la superioritat masculina per la seva proximitat amb allò diví – com també ocorria en Pandora -. D'aquest fet va quedar establida en la cultura cristiana, com també va ocórrer en la grega, la natural inferioritat de la dona.

No obstant, a més d'aquesta inferioritat, a la dona des de la tradició grega se li ha atribuït ser la causa de tots els mals de l'existència humana, i es va justificar mitjançant el mite de Pandora. En la seva *Teogonia*, Hesíode la presenta com la mare de les dones –no de la Humanitat -, espècie que descriu com “raça maldita”, terrible plaga instal·lada en mig dels homes mortals. A la vegada, en *Treballs i dies*, mostra com Pandora és enviada com a trampa i càstig, a més de ser l'instrument de venjança de Zeus contra Prometeu, a qui no aconsegueix enganyar, però al seu germà si, i la seva debilitat originarà la pèrdua del paradís per a la humanitat, com ocorregué en el *Gènesi*.

Com Eva, Pandora és una dona feta i no engendrada. Com hem vist en el Gènesi, la genealogia mítica fa que els deus engendren homes, les femelles són “fabricades”.

No obstant això, no hem d'oblidar que en la mitologia creacionista hi ha un tercer personatge femení, que també és considerat com la causant dels mals de la humanitat i com un ésser inferior, Lilith. Ella és considerada la primera esposa d'Adà segons la tradició hebrea. Lilith apareix en els llibres de tradició jueva, des del Talmud fins a la Càbala i el Zohar. En ells s'afirma que “Adà i Lilith mai trobaren la pau junts, doncs quan el volia llitar-se amb ella, Lilith es negava. -Per què no de llitar-me baix teva? preguntava - jo també vaig ser feta de pols i, per tant soc igual”.

Com Adà no va voler escoltar les queixes de la seva companya, aquesta el va abandonar. Adán va demanar llavors ajuda al Creador, que commogut li envià tres dels seus Àngels amb la missió de portar de tornada Lilith. Els Àngels la van trobar en el mar Roig, regió en la qual abundaven els dimonis lascius, amb els quals Lilith havia engendrat monstres i dimonis. La indòmita i seductora dona es va negar a tornar junt Adà, per la qual cosa Iahveh va ordenar que cent dels dimonis que Lilith engendrava diàriament morissin sols néixer.

Així, podem veure que en contrast amb Pandora i Eva, Lilith no és creada després de l'home, sinó de forma simultània i aquesta es nega a tenir una posició secundària. Per tant, podem veure com en un primer moment la tradició jueva s'aparta de la concepció masculista dels mites de Pandora i Eva. No obstant això, els hebreus posteriorment, es van encarregar de condemnar la figura de Lilith, al mostrar a Adà com el pobre abandonat i ella com la dolenta dona que abandona al seu marit. Així, que Lilith, com Pandora i Eva, apareix ja com un ésser maligne i rebel. No obstant això, Lilith és maligna per altre motiu distint a Pandora i Eva, i és per ser l'exemple d'aquesta horrible criatura que més tard es cridarà dona “emancipada”. Aquest canvi de postura no ens ha d'estranyar ja que el sistema social tradicional hebreu és un dels més masculistes i patriarcals.

Per tant, podem afirmar que la tradició Judeo-Cristiana beu de la misogínia i del masculisme grec. Aquesta subordinació de la dona a l'home va romandre, i encara roman,

en les societats occidentals fins als nostres dies. N'hi ha prou amb fer una breu recorregut en la història per a comprovar com la misogínia i el masclisme són elements preponderants i, si bé, quan aquests elements comencen a desaparèixer en les societats és perquè també les religions cristiana i jueva (encara que no només aquestes són masclistes i misògines, hi ha altres religions amb aquestes característiques però no són objecte d'anàlisi en aquest text i per tant no van a ser comentades).

En la història del judaisme podem veure com en els temps bíblics la societat hebrea era patriarcal – comentat en línies anteriors a l'establir el paral·lelisme entre la mitologia grega, cristiana i jueva -. La dona tenia una posició subordinada respecte l'home; havia d'estar sotmesa l'autoritat paterna fins que contraïa matrimoni, moment que passava a ser propietat del marit. Durant aquesta època es van establir distincions legals molt clares entre ambdós sexes, que marginaven a la dona en allò referent a la seva participació en les activitats religioses i comunitàries; així per exemple, una dona no podia donar testimoni legal ni servir de jurat. Totes aquestes mostres ens indiquen com el judaisme en aquest període té una forta influència de la mitologia grega de Pandora que considera a la dona com un ésser maligne ja que a causa de aquesta maldat se li considera incapaç, i per aquest motiu sempre ha d'estar sota la tutela o la potestat d'una figura masculina – el pare o el marit –, aquesta incapacitat també es demostra al no poder participar en la vida política de la comunitat, com mostren els exemples anteriors.

No hem d'oblidar que en l'Antiga Grècia la dona era considerada una eterna menor. La dona estava sotmesa a la tutela del pare o parent home més proper en el seu defecte, i després a la del marit – com ocorria, fins a fa bé poc, en les societats cristianes i jueves, que ja hem comentat -. En l'Atenes clàssica es considerava raonable que el matrimoni se celebrés als 30 anys del varó i als 13 o 14 de la dona. Aquesta admissió social, també ha calat fort en les societats cristiana i jueva, per a corroborar aquesta pràctica només necessitem fixar-nos en les unions que tenim al nostre al voltant o en el “món del cor” (que tan de moda està), i segur que trobarem bastants casos en els quals l'home és major que la dona. Per contra, encara hui, són pocs els casos que la dona és major que l'home, i en aquells casos en els quals aquesta diferència es dona, gran part de la societat

se sorprèn i no ho entén massa bé. Prova d'això és que la premsa rosa sempre que existeix una parella que la dona és una mica major que l'home, per exemple quatre anys major, ho remarca com una cosa estranya o, en el millor dels casos, com una cosa curiosa. Per contra quan el home és major mai es diu res, tret que siguin diferències abismals, com per exemple 30 o 20 anys. Aquesta pràctica és protegida per consideracions masclistes com la de prevaler l'experiència del home, enfront de la vida encara no viscuda d'ella, la de potenciar l'autoritat del marit i la d'establir un ordre patriarcal.

En el cristianisme ocorre pràcticament el mateix que en el judaisme i en l'Antiga Grècia respecte a la posició que “deu” ocupar la dona dins de la societat. Per a això, en el Nou Testament tenim a San Pau repetint fins a la sacietat l'obligació de la submissió femenina i del poder masculí, per a satisfacció dels defensors del patriarcat, i sempre recolzant-se en el mite d'Eva per a mostrar la debilitat i la incapacitat de les dones – com també hem vist que ocorre en el judaisme – ja que segons la mitologia cristiana, primer va ser format Adà i després Eva i per tant aquesta no pot ensenyar ni dominar al seu marit sinó mantenir-se en silenci i, a més, no va ser Adà el seduït sinó que Eva, seduïda, va ser la qual va incórrer en la trasgressió.

Aquestes connotacions masclistes i misògines han arrelat fort en les societats occidentals, prova d'això és que vint segles després encara estan presents en la cultura. I per a comprovar tal afirmació no fa falta rebuscar massa, sense anar més lluny podem observar-ho en la nostra societat, en la qual hui en dia se segueix lluitant perquè dona i home siguin iguals, no només legalment sinó també en la pràctica. Mostra d'això és la discriminació positiva sobre la dona per a potenciar aquesta equiparació. No obstant això, encara queda camí per a arribar a aquesta igualtat.

Així, prop dels nostres dies, en l'Espanya franquista, quan era un país catòlic i no aconfessional, la dona – com ocorria en la Grècia de Pandora – estava sotmesa al marit i sinó al pare. A més eren educades sota les idees que l'home, pel fet de ser-ho, - per ser el primer ésser i la creació de la dona dependre d'aquest – és superior a la dona, és el cap de la dona, i aquesta ha de ser tractada com inferior – el terme inferior es refereix a

la incapacitat que també apareix en el judaisme i per descomptat en la Grècia de Pandora – la qual necessita l'autorització del marit per a realitzar qualsevol activitat diferent a la cura de la casa i els fills – activitats que van ser relegades, segons la Bíblia, a Eva i, per tant, a totes les dones – que necessiti d'una capacitat, com per exemple ser titular d'un compte en un banc.

No hem d'oblidar que en el dret són causa de incapacitació les malalties o deficiències de caràcter físic o psíquic que impedeixen a la persona governar-se per si mateixa, i per això els impedeix exercir per elles mateixes els seus drets i obligacions. És a dir, els homes grecs, cristians i jueus consideraven – alguns avui també – a les dones com éssers deficients, menors o, fins i tot, malaltes, i per això no podien tenir els mateixos drets, sinó només alguns si el home com responsable ho considerava oportú o, en tot cas, cap.

<http://jenifersegura.wordpress.com/2009/02/26/hombres-machistas/>

Aquesta concepció de considerar a la dona com un ésser inferior i maligne que ha transmès la tradició grecolatina a través de Pandora i posteriorment en Lilith i Eva es demostra, novament, en el significat que se li ha donat a la menstruació. Aquesta ha estat considerada com un mal o un símptoma de malaltia que només podia tenir la dona. De fet, en el passat quan una dona tenia la regla no podia banyar-se perquè es considerava que podia morir-se, tampoc podia acostar-se a determinat menjar perquè si

ho feia el menjar es podia podrir o posar-se en mal estat – aquestes idees a Espanya han estat presents fins fa ben poc; la meua àvia encara creu en alguna d'aquestes idees -. És curiós que la Bíblia condemni a la dona a tenir fills (sofrint) i després consideri que la menstruació és sinònim de mal o malaltia perquè si una dona no té la menstruació poc fills podrà tenir.

D'igual manera, en l'Espanya franquista i també en l'Espanya democràtica, així com en moltes societats occidentals, les dones han estat considerades – gràcies a l'arrelament del cristianisme, i per tant del mite d'Eva – companyes sentimentals del marit, indiscutibles mares, i sense excepció, mestresses amb obligacions que durant molt temps han absorbit tot el seu temps i energia. Pràctiques que eren potenciades en l'àmbit educatiu en l'Espanya franquista amb assignatures dedicades a ensenyar a les dones a ser “prefectes” mestresses i mares, i que han marcat a diverses generacions de dones (perquè els pares no tenien aquesta tasca), les quals han educat a les seves filles i fills (que són les generacions adultes d'avui) en aquests valors i, per tant, aquests valors segueixen encara presents en la societat.

Per aquest motiu, als nostres dies és bastant habitual que les mares i pares eduquin a les seves filles i fills de forma molt diferent, i depenent si es tracta d'una filla o un fill determinades conductes estaran bé o mal vistes i s'esperaran unes coses o altres.

¿Seguro que las mujeres no somos machistas?

Por Maitena

<http://marprofundoyoscuro.blogspot.com/2009/05/machistas-maitena.html>

I només quan ens apartem d'aquests valors tradicionals (sobretot de les religions), que beuen de la visió masculista dels mites de Pandora i Eva, podem educar als nostres fills en condicions d'igualtat.

Al costat d'aquests exemples, que mostren de forma clara com han arrelat els mites d'Eva i Lilith, i per tant el mite de Pandora, existeixen molts altres que demostren que aquesta concepció de la dona com incapaç ha estat present i segueix estant present en majoria de les societats occidentals: el retard en l'aprovació del sufragi femení (el

primer país en aprovar-lo va ser Nova Zelanda en 1893), la diferenciació de tracte en l'adulteri, la diferenciació sexista en el treball, etc.

Al considerar a la dona com un ésser incapaç o sense intel·ligència, l'única cosa que se li ha potenciat a través dels estereotips de Pandora, Lilith i Eva ha estat la bellesa i la joventut.

http://polarbearstale.blogspot.com/2009/07/sir-lawrence-alma-tadema-1836-1912_18.html

No obstant això, hem de recriminar aquesta potenciació de la bellesa i la joventut per part dels homes ja que les dones s'han obsessionat amb la bellesa i la joventut, oblidant-se de la importància de la cultura, la intel·ligència, l'experiència i altres qualitats que en els homes sí són valorades. A més, aquestes obsessions avui dia són dutes als extrems per part de les dones – encara que també en els homes en menor nombre – fins a l'extrem de passar per un quiròfan per a canviar el seu aspecte físic o semblar més joves.

<http://calvoconbarba.com/2010/02/17/cambiando-la-cara-al-blog/>

Altra conseqüència és l'ideal de dona que creen les societats occidentals on només preval la bellesa i la joventut. Mostra d'aquest ideal són aquestes models que podrien ser ?les pandores? del segle XXI perquè podem establir un gran paral·lelisme entre elles i la descripció de la creació de Pandora en el mite.

<http://www.fondosescritorio.net/wallpapers/Chicas/En-Grupo/Victoria-Secret-grupo-2.htm>

No obstant això, la pitjor herència que les tradicions grega, cristiana i jueva en les societats occidentals ha estat la misogínia que ha estat present al llarg de la història i que encara avui perdura encara que ens sembli estrany ja que se segueix veient és la misogínia – menyspreu cap a la dones perquè és considerada la culpable de tots els mals com ens mostren de forma clara els tres mites analitzats -. Aquesta misogínia la podem trobar fins a en els mitjans de comunicació; fins i tot en els més “progres” com és el Diari *El País* que, per exemple, en una notícia del 20 de setembre de 2009 sobre un

succés de violència de gènere, l'article finalitza justificant que la mort de la jove es deu al fet que ella “se juntaba con mala gente” – la culpable sempre la dona -.

En conclusió, podem comprovar que només quan les societats se separen de les religions – amb això d'aquests tres mites – el masclisme, la misogínia i el patriarcat van perdent força, la dona comença a ser tractada com una capaç i a conquistar àmbits dintre de la societat que anys enrere estaven reservats a l'home. No obstant això, en l'àmbit domèstic les dones segueixen tenint un rol similar al que les tradicions cristiana i jueva els van donar, encara que també, però de forma més lenta, l'home comença a fer-se càrrec de les tasques domèstiques i familiars.

Per a arribar a aquestes conquestes la dona ha hagut de realitzar un gran esforç, primer per a reeducar-se ella mateixa i abandonar aquestes idees d'inferioritat i de desigualtat respecte a l'home que des del mite de Pandora els han acompanyat i, després, revelar-se i reivindicar enfront de l'home la igualtat de gèneres i el rebuig al patriarcat. No obstant això, aquestes conquestes no les ha arribat a la dona a manera individual, sinó gràcies a la unió d'aquestes en el moviment social i polític conegut com feminisme.

El feminisme intenta realitzar una relectura d'aquests tres mites i rebutjar les concepcions patriarcals i masclistes que hem extret d'ells. Mostra d'aquesta revisió la podem veure de forma clara en el mite de Lilith que pot interpretar-se de manera totalment distinta, i veure en ell les virtuts d'una dona independent. Igual succeïx en el mite d'Eva perquè ella es presenta com una persona la qual pren per ella mateixa les decisions, encara que després és castigada per això.

D'igual manera, hem d'abandonar la idea que les dones són totes unes tafaneres pel fet d'interessar-se per les coses ja que si això ocorregués en els homes pensariem que són persones que es preocupen per les coses i no uns tafaners.

Així, que després d'aquest petit assaig podem afirmar que la mitologia grega, en aquest cas el mite de Pandora, no és una cosa que ens queda llunyana en el temps i fora de context; tot el contrari, és un mite que ha calat en les nostres societats occidentals i que

segueix molt present en les nostres conductes i en la forma de veure a la dona. I per descomptat, hem de fer una relectura del mite buscant en ell a la dona independent, reivindicativa, amb iniciatives i amb ganes de conèixer ja que Pandora, Eva i sobretot Lilith són així; altra cosa és que els pares (homes) de la mitologia grega, cristiana i jueva es dediquessin a castigar a aquest tipus de dones per por que els usurpessin les esferes de poder que havien conquistat i que aquesta visió és la qual ha arribat a nosaltres perquè als homes els ha interessat mantenir-la perquè així seguien mantenint aquest rol.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

Dora y Edwin Panafsky, *La Caja de Pandora: Aspectos cambiantes del mito*, Barcelona, Barral Editores, 1975.

María José Domínguez Manpaso, Esther Hidalgo banco y Carlos G. Wagner, *Roles Sexuales; la mujer en la historia y la cultura*, Madrid, Ediciones Clásicas, 1994.